

НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УКРАЇНИ
"Київський політехнічний інститут" ім. І. Сікорського
Факультет інформатики та обчислювальної техніки
Кафедра обчислювальної техніки

РЕФЕРАТ

на тему “Проблема розуму і віри в середньовічній філософії”

Підготував:
студент групи ІВ -71
Мазан Я. В.

Перевірила:
доцент Ніколаєнко Н. В.

Київ – 2018 рік

Зміст	
1. Погляд Біблії на взаємозв'язок розуму та віри	2
2. Патристика. Аврелій Августин	3
2.1. Грецька та латинська патристика	3
2.2. Аврелій Августин та його погляди на розум і віру	3
3. Схоластика. Тома Аквінський	4
3.1. Початковий період схоластики	4
3.2. Рання схоластика	5
3.3. Середня схоластика	5
3.4. Пізня схоластика	6
3.5. Тома Аквінський та його погляди на розум і віру	6
4. Висновок	7
5. Список використаної літератури	8

Основна частина

Середньовічна філософія почала формуватися у I ст. н.е., тобто розпочалася на чотири століття раніше, ніж сама епоха Середньовіччя. Майже 500 років середньовічна й антична філософії існували паралельно, часто конфліктуючи, а інколи і вступаючи в конструктивний діалог.

1. Погляд Біблії на взаємозв'язок розуму та віри

Біблія містить низку філософських ідей, які фундаментально відрізняються від античних поглядів на першооснову, спосіб пізнання світу, людину і суспільство. Ці ідеї наступні:

1. Першоосною є Бог. Не вода, не вогонь, не світ ідей і не сполучення ідей з матерією, а саме Бог. Антична філософія звісно ж знала і оперувала поняттям «Бог», однак у творах Платона та Арістотеля теж йшлося про Бога, однак у Платона першоосною був світ ідей, у Арістотеля – сполучення ідей і матерії, а не Бог. Біблія проголошує першоосною саме Бога. «Я є Альфа й Омега,... Той, Хто є, і Хто був, і Хто має прийти» (Одкр.І:8).
2. Бог створив світ з нічого (ex nihilo). У Євангелії від Івана (І:3) написано: «Все через Нього повстало, і ніщо, що повстало, не повстало без Нього». Цього моменту також не було в античній філософії, ні в Платона, ні в Арістотеля. За Платоном, і матерія, й ідеї, й Бог існували вічно, аналогічних поглядів дотримувався Арістотель. Римляни ж говорили: «Ex nihilo nihil» («З нічого нічого не виникає»). Біблія же вперше вводить поняття «творіння» з нічого.
3. Біблія методом пізнання Бога проголошує не тільки розум, але й віру. «Повір в Господа всім своїм серцем, а не розумом, і він зробить твій шлях прямим» (Прип. Сол. III: 5:6). Християнський філософ II–III ст. н.е. Тертулліан писав: «Сина Божого було розп'ято, не має в мені сорому, бо це соромно. Божий Син мертвий: це правдоподібно, бо абсурдно. І було Його поховано, і Він підвівся з труни: це безсумнівно, бо неможливо». Цей вислів означав, що Біблія має цілий ряд положень, які неможливо досягнути розумом. В усе це потрібно просто вірити. Вислів Тертулліана скорочено записують інколи так: «Credo quia absurdum» («Вірую, тому що абсурдно»). Антична філософія такого методу пізнання не знала, в ній переважаючим способом пізнання був розум, що ґрунтувався на доказах, а не віра. Другим методом пізнання Бога є любов. Ця ідея вже існувала в античній філософії. Ми пам'ятаємо, що Платон розглядав два шляхи до істини: діалектика і любов. Платонівська любов, як метод пізнання, залишається і в Біблії методом пізнання Бога. Однак, якщо Платон, та, власне, й вся антична філософія говорить про любов людини до людини, то Біблія ставить на передній план любов людини до Бога. У Євангелії від Луки написано: «Люби Господа Бога свого всім серцем своїм, і всією душею своєю, і всією силою своєю, і всім своїм розумом, і свого

ближнього, як самого себе» (Лк. 10:27). Ми бачимо, що тут спочатку йдеться про любов людини до Бога і тільки потім про любов людини до людини («до ближнього»), тобто любов до Бога, за Біблією, має бути вищою.

4. Біблія підносить людину на небачену до цього висоту, людина оголошується господарем природи. Цього не було ні в античній філософії, де людина вважалась рівноправною з іншими частинами природи, ні у східній, де метою людини було не піднятися над природою, а злитися, розчинитися в ній. Восьмий Псалом пише: «Вчинив ти його (чоловіка) не набагато меншим від Бога, і славою, і величчю Ти коронуєш його. Учинив Ти його володарем творива рук Своїх, все під ноги йому поклав: худобу дрібну та биків, їх усіх, а також степових звірів диких, птаство небесне та риби морські, і все, що морськими дорогами ходить» (Пс. 8).

2. Патристика. Аврелій Августин.

2.1. Грецька і латинська патристика.

Середньовічну філософію, що розвивалася протягом майже 14 століть, поділяють на два етапи: патристика і схоластика. Патристика (від лат. *rather* – батько, «отець») – це період, що тривав від I до V ст. н.е. Період патристики протікав під значним впливом філософії Платона. До представників патристики належать: так звані «Апостольські отці» (Климент Римський, Ігнатій Антіохійський, Полікарп із Смирни), вчення яких перепліталось із вченнями апостолів (учнів Ісуса Христа). Вони присвячували свої праці переважно моральним настановам. Апологети – захисники християнського світогляду, які у своїх працях сперечалися з язичницькими філософами і направляли представникам тодішньої влади, т.з. «апології» – твори, спрямовані на захист церкви. «Отці церкви» заклали основи християнської філософії. Завдяки ним філософія наступних століть отримала в готовому вигляді такі тези:

1. Бог одночасно є Отцем, Сином і Духом Святим.
2. Христос є одночасно людиною і Богом («два начала в одній особі», догма Єфеського Собору 431 р.).
3. Чи не найголовнішою ідеєю, яка виникає в період патристики, є та, що для пізнання Бога потрібні і віра, і розум. Цю тезу повторюють Василій Кесарійський, Григорій Ніський, Григорій Назіанзин, Аврелій Августин. Реабілітація розуму має витоки в тлумаченні глав з Ісаї (8:9) грецької версії 70 перекладачів: «Не маючи віри, не зможете зрозуміти». Ця проблема згодом буде жваво обговорюватись у період схоластики. Найвидатнішим представником патристики був Аврелій Августин.

2.2. Аврелій Августин та його погляди на розум і віру.

Аврелій Августин вважав, що Бог є першоосновою і створив світ із нічого. Ідеї, про які говорив Платон, – це думки Бога. Користуючись думками, тобто ідеями, Бог творить матеріальні речі. Слідом за іншими представниками патристики, Августин намагається реабілітувати роль розуму в пізнанні Бога і світу. Для Августина істинною є лише віра, яка підкріплюється розумом: «Віра

шукає, а розум знаходить». Людина – це теж творіння Бога. Однак на відміну від греків, які вважали сутністю людини інтелект, Августин, стверджував, що окрім розуму в людині є також воля, яка, власне, не залежить від розуму. Саме тому людина інколи діє йому наперекір. Саме індивідуальна воля є тим, що відрізняє одну людину від іншої. Сократ відкриває людину – представника людського роду, який відрізняється від тварини наявністю розуму. Однак розум притаманний усім і функціонує за приблизно подібними законами. Якщо ж вказати на окрему людську одиницю, то вживають слово індивід. Уперше на самотійність і незалежність індивіда від суспільства вказали елліни, тому саме їх вважають першовідкривачами індивіда. Коли ж ідеться про особистість, то цим підкреслюють індивідуальну неповторність людини. Індивідуально неповторною людина стає завдяки волі, яка хоче того, чого не хочуть інші. Волею люди відрізняються між собою. Отже, Августин – першовідкривач особистості. Однак, як же нам керувати волею, яка не слухається розуму і незалежна від нього? Августин говорить, що є лише один інструмент управління волею – любов. Коли людина любить, то її воля прагне до добра.

Отже, ми бачимо, як платонівська любов, яка була методом пізнання, перетворюється у Августина в інструмент регуляції волі. Августина належить чудовий вислів: «*Ama, et fac quod vis*» («Люби – і тоді роби, що хочеш»), однак, коли Августин говорить про любов, то він відтворює традиційне біблійне її розуміння: любов людини до людини не відкидається, але на перший план виноситися любов людини до Бога. На любові має бути побудоване й суспільство. Власне, Августин вперше розвиває біблійну ідею «християнського суспільства», тобто розводить поняття «суспільство» і «держава». «Християнське суспільство», яке Августин називає «градом Божим», – це спільнота людей, що вірять у Христа і тих, які люблять його. Це спільність долає кордони держав, мов, культур, перебуваючи ніби над ними.

3. Схоластика. Тома Аквінський.

Схоластика – це період розвитку західноєвропейської філософії, що тривав від VI до XIV ст. н.е. Схоластикою називали філософію, що функціонувала у середньовічних школах та університетах у VI–XIV ст. н.е. і розвивалась переважно під впливом філософії Арістотеля. Першим схоластом (і останнім представником патристики) вважають Северина Боеція (480-526), перекладача на латину та інтерпретатора творів Арістотеля. Боеція вважають проміжною ланкою між Античністю та Патристикою з одного боку, і схоластикою, з іншого; людиною, що передала вже певною мірою сформованій середньовічній філософії ідеї Арістотеля. Великою мірою завдяки Боецію Арістотель стає символом епохи схоластики. Арістотелівська філософія проникала в схоластику й іншим шляхом, завдяки так званому «ісламському» впливу. Період схоластики поділяють на чотири підперіоди:

3.1. Початковий період схоластики (VI – IX ст.).

У цей час стараннями королівської династії Каролінгів у Європі відкриваються численні монастирські, єпископальні та придворні школи. В

придворних школах, окрім поглибленого курсу з Біблії, вивчаються і так звані «сім вільних мистецтв»: граматики, риторика, арифметика, геометрія, астрономія, музика та діалектика. Остання дисципліна являла собою не що інше, як формальну логіку Арістотеля. На цей період припадає життя і діяльність Йоанна Скота Еріугени (810 – 880), який керуючи придворною школою короля Карла Лисого і викладаючи діалектику, вчив, що саме вона «веде до Бога». Йому належить вислів: «Ніхто не сходить на небо інакше, ніж через філософію».

3.2. Рання схоластика (IX – XII ст.).

Цей період характеризується формулюванням трьох філософських проблем, які стають центральними для схоластики того та наступних століть, а саме: проблема взаємодії розуму і віри стає центральною у схоластиці цього та наступних періодів. Жоден із визначних філософів чи богословів не оминає її. Дана проблема породила дві інші, часткові: проблему «універсалій» (загальних понять), суть якої полягала у з'ясуванні питання: чи існують загальні поняття (наприклад «людина») в дійсності («реально»), чи тільки у нашій голові («номінально», в дійсності, нібито, існує не «людина взагалі», а тільки окремі конкретні люди, а людина – це тільки «поняття»), а також проблему містичного пізнання, тобто можливості у стані екстазу безпосередньо спілкуватися із Богом.

Ансельм Кентерберійський (Ансельм Д'Аоста, 1033–1109), який прославився своїми доказами буття Бога, виступає з тезою «*credo ut intelligam*» («вірю, щоб розуміти»), він стає прихильником «реалізму» – напряду, що визнає існування універсалій в дійсності. У П'єра Абеляра (1079 – 1142) ця теза виглядає вже перефразованою «*intelligo ut credam*» («розумію, щоб вірити»). Абельяр – передусім номіналіст, тобто людина, яка не визнає існування «універсалій» в дійсності. Хоча в реальності існують тільки одиничні предмети, а не загальні поняття, однак предмети можуть бути подібними один до одного, і на цій подібності ґрунтується можливість універсалій. Поряд із поглядами, які обстоюють важливість розуму для пізнання Бога; в XII столітті існують і містичні погляди. Бернар Клервоський (1091–1153) не вірить у можливість розуму пізнати Бога, на його думку, Бога можна пізнати тільки в містичному екстазі. Аналогічних поглядів дотримуються і представники так званої Сен-Вікторської школи, заснованої Гільйомом де Шампо при монастирі Сен-Віктор, серед яких особливо прославився Гуго Сен-Вікторський (1096–1141).

3.3. Середня схоластика (XIII ст., так званий «золотий вік схоластики»).

Починаючи із XII - XIII століття, в Європі спостерігається бурхливе економічне зростання, з одного боку, і занепад релігійного чуття, з іншого. Церква, яка завжди претендувала на узурпацію світської влади, починає втрачати позиції. У філософії намічається розкол між розумом і вірою. Якщо реалісти Бонавентура (1217/18 – 1274) та Тома Аквінський (бл. 1225 – 1274), вважаючи розум необхідним для відшукування іскор божественного, котрі за допомогою віри мають дозріти і прорости, то вже у вченні Йонна Дунса Скота

(1266 – 1308) філософія і теологія, розум і віра розмежуються. Філософія і теологія мають, на його думку, як різний об'єкт дослідження (філософія вивчає буття, а теологія предмети віри), так і різні методи та способи аргументації (філософія користується доказом, теологія – переконанням).

3.4. Пізня схоластика (XIV ст.).

Пізня схоластика характеризується остаточним розколом між розумом і вірою. Розквітає німецька спекулятивна містика, заснована Майстером Екхартом(1260–1327), яка відкидає можливість раціонального пізнання Бога, а допускає тільки містичне.

Остаточний розкол між розумом і вірою оформлюється у філософії номіналіста Вільяма Оккама(1280–1349). За його життя розбіжності між церквою і світськими особами перетворюються у справжній розкол. Церква, яка має на своїй совісті хрестові походи, спалення відьм і єретиків, торгівлю індульгенціями, починає відігравати в житті суспільства все меншу і меншу роль. На думку Оккама, віра і розум незалежні одне від одного і будь-які спроби їх поєднати є марними, істини віри не можуть бути зрозумітими раціональним шляхом. Вважають, що зі смертю Оккама в 1349 році закінчується період схоластики і середньовічної філософії загалом.

У XIII ст. схоластика перебувала на вершині свого розвитку. Її символом стає учень Альберта Великого, титулований «ангельським доктором», Тома Аквінський. На його прикладі найхарактерніше можна проілюструвати процес функціонування в Середньовіччі філософії Арістотеля.

3.5. Тома Аквінський та його погляди на розум і віру.

Тома Аквінський – найвидатніший представник схоластики, автор численних робіт латинською мовою, став творцем могутнього філософського вчення. На думку Томи, ідея, або форма, як її називали Платон і Арістотель, невіддільна від предмета, про що вперше почав писати Арістотель. Ідею Тома називає сутністю, або есенцією («essentia»). Аналогічно Арістотелю, він тлумачить сутність як те, що робить можливість (potentia) дійсністю. Можливістю, як і в Арістотеля, у Томи є матерія. Саме завдяки ідеї, або формі матерія перетворюється в предмет, який Тома називає «actus essendi» (акт буття). Сутність невіддільна від предмета, однак ніколи не співпадає з ним. Чому? Тому що essentia – досконала, а actus essen di – ні. Ідея завжди є досконалою, ідеальною, проте предмет завжди трішки гірший за ідею. Єдиний предмет, в якому essentia і actus essendi (сутність і акт буття) співпадають, – це Бог. Бог – це саме буття, а отже, все суще (ens) є єдиним (unum), істинним (verum), благим (bonum). Всі інші речі володіють різними ступенями досконалості і тому перебувають у певній ієрархії, підлягають певному порядку, устрою. Оскільки буття є розумним, істинним, то раціональне пізнання має високу цінність. Однак воно є продуктивним тільки тоді, коли віра «веде» розум. Філософія, на думку Томи, є «служанкою» богослов'я. Людина, як і все буття, теж є істотою раціональною, розум є її сутністю. Мета людина – пізнавати природну ієрархію, світоустрій, порядок, про який говорилося вище, і вершиною якого є Бог.

Висновок

У зв'язку із теоцентризмом філософії Середньовіччя та античним минулим європейської філософії, в якій переважно розум вважався головним засобом пізнання, в середньовічній філософії гостро постало питання взаємодії віри та розуму та їх поєднання в контексті біблійного вчення. В кінці розвитку середньовічної філософії віра та розум відділяються остаточно один від одного, починають вважати, що розум та віра незалежні один від одного, а віру не можна пояснити розумом. Було багато спроб поєднати їх, але було дійдено до висновку, що розум і віра – це незалежні поняття, а сферу релігії не можна пізнати розумом та навпаки.

Список використаних джерел

1. Киричок О. Б. Філософія: підручник для студентів вищих навчальних закладів / Олександр Борисович Киричок. – Полтава: РВВ ПДАА, 2010. – 381 с.
2. Лузан А. О. Вступ до філософії: навчальний посібник / А. О. Лузан – Краматорськ: ДДМА, 2012. - 136 с.
3. Історія філософії: Підручник / Ярошовець В.І., Бичко І.В., Бугров В.А. та ін.; за ред. В.І.Ярошовця. – К.: Вид. ПАРАПАН, 2002. – 774 с.